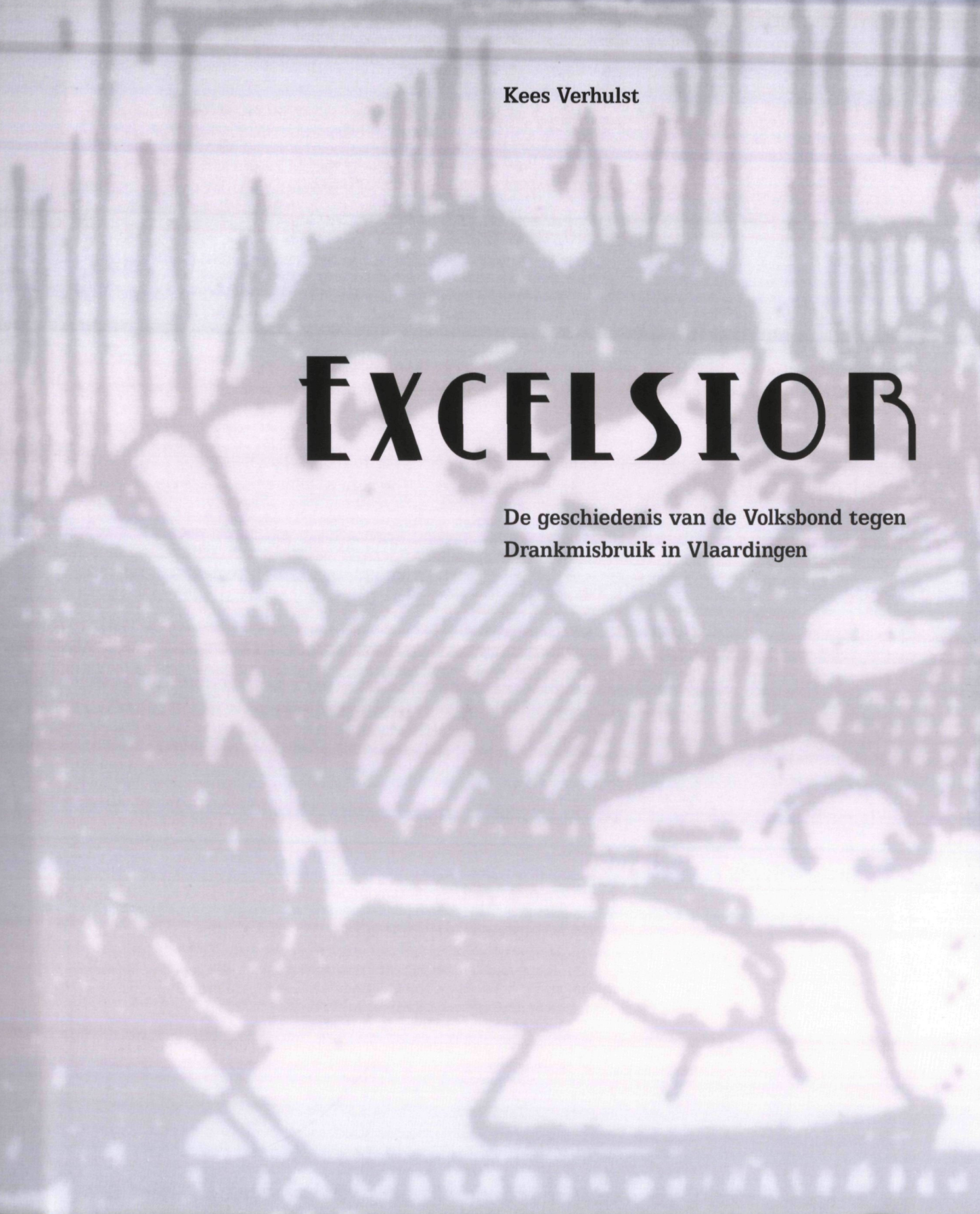




Kees Verhulst

EXCELSIOR

De geschiedenis van de Volksbond tegen
Drankmisbruik in Vlaardingen





KOFFIEHUIZEN



KIOSKEN



VOLKSHUIZEN



TENTOONSTELLINGEN

Een organisatie die in de bijna negentig jaar van haar bestaan (1892-1979) voor het maatschappelijk, sociaal en cultureel leven in Vlaardingen van grote betekenis is geweest, verdient zeker nog eenmaal in de schijnwerpers te staan. Bedoeld wordt de afdeling Vlaardingen van de Koninklijke Algemene Vereniging Volksbond tegen Drankmisbruik. Bekend was de afdeling onder de naam Volksbond. Nog bekender in Vlaardingen echter was de locatie die zij in eigendom en beheer had, namelijk het zalencomplex Excelsior aan de Oosthavenkade 9, 9a en 10 met het bijbehorende koffiehuis. De oprichting van deze afdeling, het verdere verloop, de teloorgang en tenslotte de opheffing vormen de inhoud van dit artikel¹.

Eerst een landelijke vereniging.

In 1875 werd in Amsterdam een "Vereeniging tegen Drankmisbruik" opgericht. De oprichters zagen de schadelijke en schandelijke toestanden die het gevolg waren van het misbruik van sterke drank. Zij zochten daarom naar oplossingen voor dit in hun ogen grote volksprobleem en namen baanbrekende initiatieven. Dit was onder andere het stichten van koffiehuisen, kiosken, wacht- en schaftlokalen, paviljoens en dorps huizen. In de aldus ontstane gelegenheden zouden eenvoudige consumpties tegen zo laag mogelijke prijzen genuttigd kunnen worden en huishoudcursussen en lezingen, maar ook tentoonstellingen van huisvlijtproducten en floraliawerk gehouden kunnen worden. Bovendien konden daar bijeenkomsten van toneel-, zang-, muziek- en gymnastiekclubs gehouden worden. Voor de verbetering van de volkshuisvesting werd door de Volksbond een afzonderlijke commissie ingesteld, die het Nederlandsch Instituut voor de Volkshuisvesting ondersteunde. Uitgebreid propagandamateriaal in de vorm van zakfolders en persberichten werd verspreid om de idealen en ideeën uit te dragen die de oprichters voor ogen stonden.

Vlaardingen komt in beeld.

Nadat een landelijke vereniging was opgericht en een hoofdbestuur was gekozen, wilde men ook de Volksbondgedachte landelijke bekendheid geven. Hiertoe werden plaatselijke afdelingen opgericht. Aan het eind van de negentiende eeuw, toen het verenigingsleven nog een zeer bescheiden plaats innam, kwam op uitnodiging van het hoofdbestuur van de

Volksbond dr. A.H. van der Meulen uit Haastrecht naar Vlaardingen. Deze hield op 2 december 1891 een lezing in de zaal Harmonie over het werk van de Volksbond voor zo'n vijftig aanwezigen.² De spreker eindigde met een oproep om in Vlaardingen met Vlaardinger-Ambacht (toen nog een aparte gemeente) een afdeling op te richten.

Nieuwsberichten.

VLAARDINGEN, 5 December 1891.

— Woensdagavond was de zaal »Harmonie» toegankelijk voor allen, die belangstelden in de beteugeling van het misbruik van sterken drank. Op uitnodiging van het Hoofdbestuur van den Volksbond daarvoor hield de heer Dr. A. H. van der Meulen van Haastrecht eene zeer boeiende voordracht.

Deel van het krantenbericht uit de Nieuwe Vlaardingsche Courant van 5 december 1891 van een bijeenkomst om aandacht te vragen voor de Volksbond tegen Drankmisbruik.

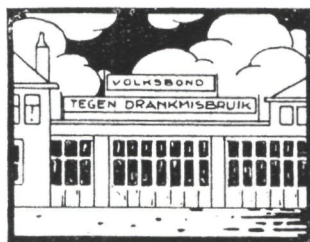
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)

Afdeling Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht opgericht.

Een paar maanden later, op 4 maart 1892, vond de oprichtingsvergadering plaats, wederom in de zaal Harmonie. Deze stond onder leiding van een waarnemend voorzitter, P. van Dusseldorp A.Mzn.³ De verkiezing voor een bestuur verliep echter niet zo vlot, want één van de aanwezigen stelde de vraag of het te kiezen bestuur alleen uit 'werklieden' (werknemers) dan wel uit 'heeren' (werkgevers) zou bestaan. De waarnemend voorzitter kwam met de oplossing dat er ook nog een commissie van toezicht benoemd zou worden die het bestuur met raad en daad zou bijstaan. Na de verkiezing werden de volgende personen benoemd: C. van 't Hoff, voorzitter; Pl. van den Berg, vice-voorzitter; K. Fillekes, secretaris; J. Boerdam, vice-secretaris; A. Bagchus, penningmeester; W. Brouwer en A. van der Weijden, leden. De commissie van toezicht bestond uit: P. van Dusseldorp A.Mzn., A. Knottenbelt en C.A. van Büren van Heijst.⁴ Op 21 april 1892 kwam de nieuwe vereniging bijeen voor het samenstellen van de sta-



HUISVLYTCURSUSSEN



SCHAFTLOKALEN



VOLKSTUINEN



VOLKS BONDPAVILJOEN

tuten en het huishoudelijk reglement in een bovenzaal van café De Hollandsche Tuin. Besloten werd ook een duizendtal circulaire te laten drukken en te verspreiden om leden te werven. Na verloop van tijd hadden zich vijftig personen als lid opgegeven.⁵

De eerste lokalen

De Volksbond had behoefte aan een eigen lokaal. Vrij snel

Afbeeldingen uit een propagandabrochure, begin 20e eeuw, waarmee de doelstellingen van de Volksbond duidelijk in beeld werden gebracht. (Illustraties: Stadsarchief Vlaardingen.)

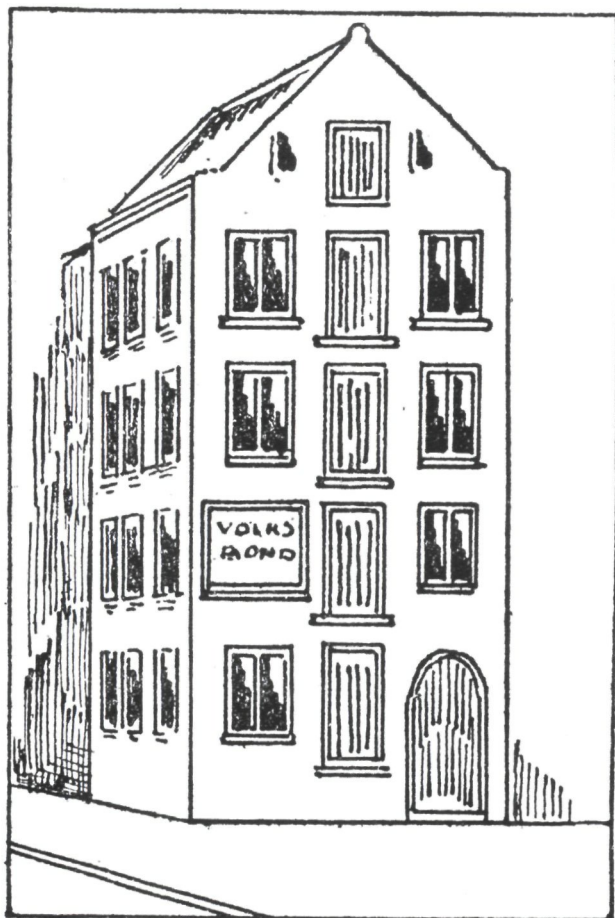
werd dit gevonden op de zolder van een pakhuis aan de Westhavenplaats, hoek Smalle Havenstraat en in twee ruimten verdeeld. Het ene vertrek ging als leeszaal dienst doen en in het andere waren tegen billijke prijzen consumpties verkrijgbaar, die overigens niet verplicht waren. Voor de inrichting schonken het bestuur en de commissie van toezicht een kachel, een klok, schilderijen en enkele boeken. Hieraan werd nog toegevoegd een borstbeeld van koning Willem III, die in 1890 was overleden. Op 20 september 1892 werd het bescheiden doch netjes ingerichte Volkskoffiehuis geopend. De belangstelling was direct al vrij groot, zowel van de leden als van het publiek en de Volksbond won al snel de sympathie van de Vlaardingse bevolking. Een jaar later was het ledental gestegen tot tegen de 200 en moest naar een grotere ruimte worden omgezien. Deze werd eveneens aan de Westhavenplaats gevonden in de voormalige R.K. Jongensschool vlakbij de plek waar de havenkraan had gestaan. Op 24 juni 1893 werd dit nieuwe pand betrokken.

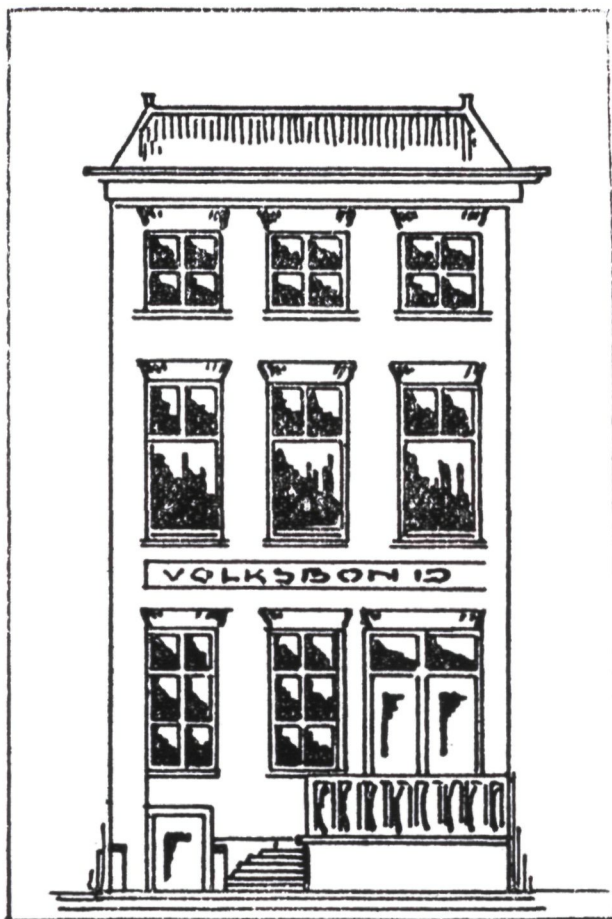
Publiciteit

Reeds vroeg zag het bestuur van de Volksbond het belang in van goede publiciteit. De *Nieuwe Vlaardingsche Courant* plaatste een stukje bij het betrekken van het nieuwe pand. Hierin staat ook iets te lezen over de openingstijden: overdag van negen tot zes uur voor het publiek en leden en 's avonds van zeven tot tien uur alleen voor leden. "Aan deze laatste bepaling zal streng de hand worden gehouden daar het wel eens gebeurde dat ook niet-leden 's avonds de zaal bezochten. Dit is alleen eenmaal geoorloofd bij introductie", aldus het verslag.⁶ Hoewel in de beginjaren het ledental steeds groeide, hielden de ontvangsten daarmee geen gelijke tred. Jaarlijks werd een tekort vastgesteld en elke andere vereniging zou onder die omstandigheden al lang ter ziele zijn gegaan. Omdat gewerkt werd onder auspiciën van het hoofdbestuur van de Volksbond,

Eerste lokaal van de Volksbond, een zolderverdieping van een pand aan de Westhavenplaats hoek Smalle Havenstraat in 1892.

(Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)





De voormalige R.K.-jongensschool aan de Westhavenplaats, het tweede lokaal van de Volksbond in 1893.

(Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)

was men jaarlijks een bepaalde afdracht verschuldigd, afhankelijk van het aantal leden. In 1896 wendde een bestuurslid zich tot het hoofdbestuur om te wijzen op de penibele financiële situatie van de afdeling. Het resultaat was dat niet alleen de afdracht voor dat jaar werd kwijtescholden, maar men ook nog een eenmalige subsidie van f 75,- in ontvangst kon nemen. Toch spande het bestuur zich in om de leden aangenaam bezig te houden. Zo werd in de zomer van 1898 de leden met hun dames een concert aangeboden door het muziekkorps van de Schutterij in de tuin van de zaal Harmonie.

Zakkenverhuur

Behalve op de zorg voor het koffiehuis en de ontspanning voor de leden legde het bestuur zich ook toe op de praktische bestrijding van het veelvuldig voorkomende gebruik van sterke drank. Een gelukkige greep heeft het bestuur, in overleg en

met behulp van de commissie van toezicht, in 1893 gedaan door het tot zich trekken van het verhuren van de zakken aan de zoutdragers. Deze verhuur was geheel in handen van enkele caféhouders. De verdeling van het loon en de verrekening van de zakkenhuur vond plaats in hun cafés, met alle gevolgen van dien. De Volksbond heeft toen met steun van de opdrachtgevers de verhuur van de zakken op zich genomen. Ook de verrekening van de lonen vond nu in het koffiehuis plaats, waar geen verplichting bestond tot het gebruik van consumpties. Het was het belangrijkste besluit in die tijd.⁷ In augustus 1916 kwam aan deze activiteit een einde, toen in goed overleg deze verhuur werd overgedaan aan het Onderling Vlaardingsch Havenbedrijf. De zakkenverhuur was één van de redenen dat het steeds beter ging en de bloei van de afdeling begon nu goed. Dit noodzaakte het bestuur weer naar een ander lokaal uit te zien en dat werd gevonden in een pand aan de Emmastraat. Op 2 mei 1898 vond de officiële opening plaats. Nadat voorzitter Van 't Hoff de avond met een welkomstwoord had geopend, werd de rest van de bijeenkomst verzorgd door enkele leden van de toen al bekende Toneel- en Letterlievende vereniging Varia met enkele voordrachten en gedichten. Eén van de gedichten was opgedragen aan de jonge prinses Wilhelmina, die een paar maanden later ingehuldigd zou worden als Koningin der Nederlanden. De *Nieuwe Vlaardingsche Courant* schreef over deze avond een uitgebreid verslag dat eindigde met: "hoewel het vrij laat werd, genoten de aanwezigen van het gebodene".⁸

Naar een eigen gebouw

Al vrij kort na de ingebruikname van het lokaal in de Emmastraat ontstonden er moeilijkheden met de verhuurder. In een ledenvergadering deelde het bestuur mee dat de onderhandelingen over een huis aan de Oosthavenkade zover waren gevorderd, dat de bijeengeroepen vergadering daarover een beslissing kon nemen. Ook maakte het bestuur bekend dat een weldoener uit Amsterdam, die de Volksbond welgezind was, f 2.000,- had geschonken. Ook enkele vermogende stadsgenoten sprongen financieel bij en het bestuur kon f 3.000,- bijeenbrengen. Overeenkomstig het bestuursvoorstel werd besloten het gebouw te kopen.⁹ De 15e juni 1899 was een belangrijke dag voor de Volksbond afdeling Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht, toen het nieuwe gebouw betrokken werd. Hoewel het nog niet de uitbreiding had ondergaan met wat later de zaal Excelsior genoemd werd, was de aankoop een grote verbetering. Een verslaggever van de *Nieuwe Vlaardingsche Courant* werd in de gelegenheid gesteld de nieuwe lokaliteit te bezichtigen en hij schreef in de editie van 14 juni 1899 hierover het volgende:

"Het nieuwe gebouw van den Volksbond aan de Oosthavenkade kwam deze week gereed en zal aanstaanden Donderdag 15 juni in gebruik genomen worden. Het verhuizen van het kleine lokaaltje in de Emmastraat is een groote verbetering. De voordeur inkomende heeft men rechts een lokaal waar aan werkgevers gelegenheid zal worden ge-

geven met hunne werklieden af te rekenen. In hetzelfde lokaal vinden de leden van de afdeling 's avonds een bibliotheek tot hunne dispositie, die nog wel niet groot, al eenige belangrijke werken bevat.

De gezelschapszaal, het eigenlijke zitlokaal, is een flink ruim en goed verlicht vertrek, 14 Meter lang bij 5½ breed. Direct daaraan sluit zich een kleiner vertrek vroeger Serre, waardoor een ruime gelegenheid tot zitten verkregen is. Er bevindt zich een biljart en een tafel waarop de voornaamste dag- en weekbladen ter lezing liggen. Op de eerste verdieping van het gebouw vindt men een groot vertrek, dat uitstekend dienst kan doen voor vergader- of repetitiezaal van vereenigingen. Verder heeft men op de verdiepingen eenige kleine vertrekken ingericht voor logeerkamertjes. Het gebouw bevat verder een ruime woning voor den beheerder, kelders, bewaarplaatsen en bovendien een flinken tuin waarvan de leden gebruik kunnen maken. Het tarief van dit Volkskoffiehuis is zeer billijk, evenzoo het tarief voor het nachtverblijf. Sterke drank mag niet worden verkocht of binnengebracht, beschonkenen worden niet toegelaten. Het lokaal is 's avonds enkel toegankelijk voor leden en geïntroduceerden. Het zou ons niet verwonderen als het getal leden, dat nu 300 bedraagt, binnenkort sterk vermeerderd. Dat de vereeniging in deze nieuwe stichting een nieuw en krachtig wapen heeft verkregen in haren strijd tegen het drankmisbruik, hopen wij van harte".

Landelijke vereniging jubileert.

In 1900 werd herdacht dat de landelijke vereniging de Volksbond in 1875 was opgericht. Van het verenigingsblad De Volksbond, dat vanaf één jaar na de oprichting was uitgegeven, werd een jubileumnummer gemaakt. Hierin werd niet alleen een terugblik gegeven op die afgelopen 25 jaar, maar ook de locaties van de afdelingen en hun activiteiten werden hierin vermeld. Afdelingen met koffiehuisen waren er inmiddels in Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Haarlem, Zutphen, Winterswijk, Deventer en Vlaardingen. Amsterdam spande met twaalf koffiehuisen de kroon. Bij de afdeling Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht stond vermeld:

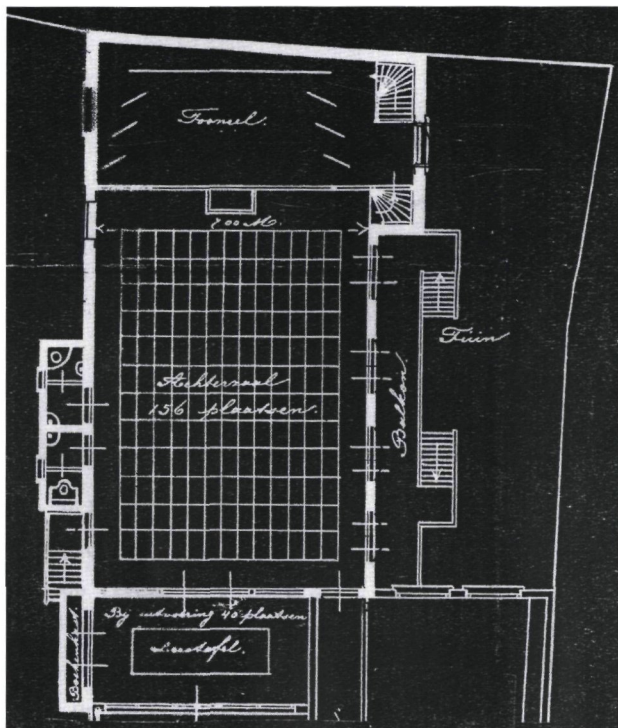
"Het Bondshuis te Vlaardingen, ten deele Koffiehuis, ten deele Logement, tegelijk leeszaal, Schaft- en Ontspanningszaal, Afrekenkamer en Vergaderplaats, is één van de mooiste Instellingen van deze aard".

Er waren foto's bij de vermelding van zowel het exterieur als het interieur.¹⁰ Ook de *Nieuwe Vlaardingsche Courant* schonk in één van haar edities aandacht aan het jubileumnummer.¹¹

De zaal Excelsior

In 1905 kon een naast het koffiehuis gelegen pakhuis worden aangekocht met de bedoeling hiervan een zaal met een toneel te maken. Op 16 februari 1905 verzocht het bestuur van de Volksbond het gemeentebestuur vergunning tot het verbouwen van het bewuste perceel. Reeds op 4 maart 1905

werd de vergunning uitgereikt met 27 voorwaarden waaraan de verbouwing moest voldoen. Als architect werd C. Heijnen ingeschakeld. Als aanduiding voor de nieuwe zaal werd voor de naam Excelsior gekozen. Dit is latijn voor Steeds Hoger maar ook de naam voor een grote diamant. Meteen werd besloten de zaal te gaan verhuren aan andere verenigingen "mits deze niet in strijd handelen met het Reglement en de belangen van den Volksbond".¹² De officiële opening vond op



Het stoelenplan van de zaal Excelsior in 1905.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)

21 november 1905 plaats. De zaal Excelsior werd al spoedig een begrip voor Vlaardingen en omgeving en dat zou tot de gedwongen verkoop in 1978 zo blijven. Een restauratieplan werd in 1925 uitgevoerd en tevens vond een uitbreiding plaats door toevoeging van een serre. In deze omvang zou de zaal Excelsior bij de meesten in herinnering blijven. Vele personen hebben het complex van Excelsior bezocht voor een vergadering, feestavond, uitvoering van een zang- of toneeluitvoering, een lezingen- of filmavond, receptie e.d. Als repetitieruimte was Excelsior jarenlang een vast adres van enkele zang- en muziekverenigingen. In de vergaderzaaltjes zijn tal van Vlaardingse verenigingen opgericht. Een compleet overzicht hiervan te geven is ondoenlijk, maar vast staat dat van de volgende nog steeds bestaande verenigingen de bakermat in Excelsior lag.

- De Mannenzangvereniging Orpheus, opgericht in 1904 als een onderafdeling van de Volksbond;¹³
- De Vereniging Eerste Hulp Bij Ongelukken (EHBO), opgericht in 1928;¹⁴
- De Brandweerliedenvereniging Door Oefening Vaardig, opgericht in 1930.¹⁵

In dienst van een onderafdeling van de Volksbond begon de koordirigente Jo Mulder in 1929 op zestienjarige leeftijd haar loopbaan in Excelsior. Haar eerste operette, waarvan de muziek gecomponeerd werd door haar muziklerares Katharina Verhoeff-Torn, werd voor het eerst op 29 januari 1930 in Excelsior opgevoerd. Gezien de vele jaren van nauwe contacten tussen de Volksbond en Jo Mulder wordt aan haar een apart hoofdstuk gewijd. De bekende dirigente en muziklerares Katharina Verhoeff-Torn (1893-1978) begon met haar eerste koor Vivezza in 1917 te repeteren in Excelsior.¹⁶

Leeszaal en bibliotheek

Sinds de Volksbond het eerste lokaal in gebruik nam, was er een ruimte ingericht voor het lezen van dag-, weekbladen en tijdschriften. Met diverse uitgeverijen werden afspraken gemaakt voor abonnementen tegen een gereduceerd tarief. Later werden boeken hieraan toegevoegd. In de notulen van de ledenvergadering van 31 juli 1911 staat vermeld dat de families Kikkert en Van Büüren en Van Heijst boeken hebben geschonken om de leesbibliotheek nieuw leven in te blazen. Dit was waarschijnlijk succesvol, want daarna telde de leeszaal

U I T N O O D I G I N G

tot bywoning der vergadering, welke gehouden zal worden op Vrydag 3 October a.s., des avonds 8 uur in-de bovenzaal van "Excelsior", Oosthavenkade.

Onderwerp : Oprichting eener brandweerlieden-vereeniging.

Zy die wel met het doel sympathiseeren doch verhinderd zyn gelieven hun adres op te geven by den Concierge van den Volksbond.

H e t C o m i t é .

OPKOMST DRINGEND GEWENSCHT !

Uitnodiging voor de oprichtingsvergadering van de Brandweerliedenvereniging 'Door Oefening Vaardig' in Excelsior.

(Archief Vlaardingse Brandweerliedenvereniging 'Door Oefening Vaardig'.)

Het meisjeskoor Ons Clubje, dat één jaar eerder was opgericht, voerde in 1930 de operette 'De prinses van Goudland' in Excelsior op. Zittend links Jo Mulder met naast haar Katharina Verhoeff-Torn. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)



regelmatig dertig bezoekers. Toch verminderde de belangstelling, want in 1921 werd besloten de bibliotheek af te staan aan de Vereniging Openbare Leeszaal.¹⁷

De Volksbond in de Eerste Wereldoorlog (1914-1918)

De gevolgen van de Eerste Wereldoorlog waren ook in het neutrale Nederland merkbaar. Door een Duits bombardement op Antwerpen en omgeving namen duizenden bewoners de vlucht naar Nederland. Op 9 oktober 1914 kwam een groep van zo'n 250 Belgische vluchtelingen in Vlaardingen aan. Zij moesten gehuisvest worden. Deze zuiderburen, in hoofdzaak vrouwen en kinderen, werden voor een deel ondergebracht in zaal Excelsior, alwaar een comité van vijf dames onder leiding van een huisarts voor opvang en begeleiding zorgde in afwachting van hun onderdak bij particulieren.¹⁸ Later in deze periode werd door de gemeente bekend gemaakt, dat het al eerder ingestelde kantoor voor kolendistributie van de gasfabriek aan de Hoflaan met ingang van 10 april 1917 verplaatst werd naar de zaal Excelsior.

De eerste tentoonstellingen in Excelsior

Hoewel er in het begin van de vorige eeuw niet of nauwelijks sprake was van vrije tijd, is het opmerkelijk dat er in 1914 al tentoonstellingen werden gehouden op het gebied van huisvlijt en floraliewerk. Aan het jaarverslag van 1914 wordt ontleend dat in de zaal Excelsior in februari een driedaagse huisvlijttentoonstelling werd gehouden die ca. drieduizend bezoekers trok. Mej. K. van Heijst won met haar inzending kunstnaaldwerk een door koningin Wilhelmina beschikbaar gestelde zilveren medaille. Op deze tentoonstelling waren ook staaltjes te zien van houtsnij- en rietvlechtwerk, scheepsmodellen en schilderkunst.¹⁹

In hetzelfde jaarverslag stond ook iets over de floralia-tentoonstelling die in september was gehouden en door duizend belangstellenden was bezocht. Bij de opening op 12 september sprak burgemeester Pruis over de aarzeling van het bestuur of de tentoonstelling wel door kon gaan in verband met de oorlogshandelingen in de buurlanden. Men wilde echter de schoolkinderen, die in de afgelopen maanden met zoveel zorg hun planten hadden verzorgd, niet teleurstellen. In latere jaren zouden nog diverse huisvlijt- en floralia-tentoonstellingen in Excelsior door het Volksbondbestuur georganiseerd worden. Het was het gevolg van één van de doelstellingen van de landelijke vereniging. In februari 1916, midden in de mobilisatietijd, was er zelfs een militaire huisvlijttentoonstelling. De Vlaardingse militair W. van 't Woudt won toen met houtsnijwerk de eerste prijs; een medaille die door het gemeentebestuur beschikbaar was gesteld. Na zijn demobilisatie werd Van 't Woudt in Vlaardingen bekend als magazijnmeester/schildersopzichter bij Gemeentewerken. Diverse kunstwerken van zijn hand zouden volgen.²⁰

Over de contributies

De contributie varieerde van vijftig centen tot tien gulden.

VOLKSbond tegen Drankmisbruik.

AFDEELING *Vlaardingen* JAAR *1915*

Aantal Leden.	Contributie.	Totaal der Contributiën.
<i>3</i>	f 10,— of meer.	<i>30</i>
<i>3</i>	" 5,—	<i>15</i>
<i>2</i>	" 3,—	<i>6</i>
<i>7</i>	" 2,50	<i>17,50</i>
<i>8</i>	" 2,—	<i>16</i>
<i>6</i>	" 1,50	<i>9</i>
<i>83</i>	" 1,00	<i>83</i>
<i>12</i>	" 0,75	<i>9</i>
<i>80</i>	" 0,50	<i>40</i>
<i>205</i>		<i>239,25</i>

De contributies in 1915 met tien verschillende bedragen!
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)

Er bestonden tien contributietarieven. Van de contributie was een bepaald percentage verschuldigd aan het hoofdbestuur, waarvan al eerder sprake was. Bovendien betaalde men, volgens een besluit van de 21e algemene leden-vergadering van 30 augustus 1899, vijf centen per lid als tegemoetkoming in de kosten van de uitgave van het verenigingsorgaan De Volksbond. In dat jaar telde de afdeling 205 leden.

De jaren twintig en dertig

Reglementair vond jaarlijks een jaarvergadering van de afdeling Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht plaats. De belangstelling van de leden voor zo'n bijeenkomst was uiterst gering. De opkomst voor de jaarvergadering bestond meestal uit een handjevol personen, maar er waren ook jaarvergaderingen waarop alleen het bestuur aanwezig was. De geringe belangstelling kan verklaard worden uit het feit dat de afdeling voor de leden niet zo heel veel te bieden had. Het lidmaatschap was meestal ingegeven door de sympathieke doelstellingen van de Volksbond tegen Drankmisbruik. Ook waren de bestuursleden bekende stadsgenoten die vaak nog op andere terreinen actief waren en in wie men het meeste vertrouwen had. De jaarlijks gehouden kascontrole gafelden of nooit aanleiding tot het stellen van vragen. De voorstellen werden in de meeste gevallen met een hamerslag afgedaan en zelden werd er gebruik gemaakt van de rondvraag. Het bestuur en vooral het dagelijks bestuur zat allesbehalve stil. Tijdens de bestuursvergaderingen, die meermalen per jaar werden gehouden, werden binnen het raam van de bevoegdheden belangrijke beslissingen genomen. Goedkeuring voor grote fin-

nanciële uitgaven kon alleen de ledenvergadering geven. Dat was in 1925 het geval toen de grote zaal aan een opknapbeurt toe was en deze kon toen worden uitgebreid. Voor dit werk moest een lening worden afgesloten van vierduizend gulden bij de Vlaardingsche Spaarbank. Er kon een gunstige rente afgesproken worden via de commissie van toezicht. Met algemene stemmen werd akkoord gegaan met de verbouwing en het aangaan van de lening. Een bestuurslid vroeg of het stukadoorswerk onderhands aan hem kon worden gegund. De overige bestuursleden waren echter van mening dat belanghebbenden op de gebruikelijke manier op het karwei konden inschrijven. Dit standpunt werd ook door de commissie van toezicht ondersteund.²¹

Tijdens de jaarvergadering van 21 juni 1928 werd het plan geopperd om voortaan in de herfst- en wintermaanden in het in Frankrijk gelegen Dieppe een koffiehuis te openen. Het doel was de Nederlandse vissers aan de wal aldaar goed op te vangen en om ze te behoeden voor een verblijf in minder goed bekend staande lokaliteiten. Men had zich al verzekerd van de steun van het hoofdbestuur en zou zich in verbinding stellen met de betrokken autoriteiten. Over dit plan van de Volksbond is nooit meer iets teruggevonden. Het Dieppe-project heeft zowel vóór als na de Tweede Wereldoorlog gefunctioneerd, maar dan wel onder auspiciën van andere wereldlijke en kerkelijke autoriteiten. Wat dit laatste betreft vooral door het bij toerbeurt sturen van predikanten uit de Nederlandse vissersplaatsen. De vestiging in Dieppe stond bij de vissers bekend als "Het Zaltje".²² Het hoofdbestuur van de Volksbond gaf wel een folder uit in zakformaat, die verspreid werd in de vissershavens van Maassluis, Scheveningen, IJmuiden, Katwijk en Vlaardingen met waarschuwingen tegen het 'overmatig gebruik van sterke drank'. In deze folder stonden ook adressen van de Volksbondkoffiehuizen in IJmuiden en Vlaardingen, met contactpersonen.²³

Regelmatig werd bij het verhuren van de grote zaal de vraag gesteld of men films mocht vertonen. Hieraan werden echter speciale eisen gesteld o.a. door de brandverzekering. Tijdens een bestuursvergadering werd besloten een speciale projectiecabine te laten bouwen die aan alle hieraan te stellen eisen zou voldoen. Deze werkzaamheden werden opgedragen aan het aannemingsbedrijf L. Maat.²⁴

Geen splitsing

Vanaf de oprichting in 1892 was er steeds sprake van de afdeling Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht. In de ledenvergadering van 30 juni 1932 werd een voorstel ingediend om in de gemeente Vlaardinger-Ambacht een aparte afdeling van de

Het clubgebouw van de v.v. Fortuna aan de voormalige Parallelweg in 1936 even voor de officiële opening. Vierde van rechts voorzitter D. van der Ende. Vijfde van rechts Adr. Korpershoek, die de voetbalvereniging vertegenwoordigde.

(Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)

Volksbond op te richten. Dit voorstel had geen kans van slaan, omdat in die gemeente geen geschikte locatie voorhanden was en men voor een bijeenkomst toch op de zaal Excelsior was aangewezen. Op 1 augustus 1941 werd de gemeente Vlaardinger-Ambacht opgeheven en bij de gemeente Vlaardingen gevoegd. Tijdens dezelfde ledenvergadering werd het plan besproken om op het pas geopende feestterrein aan de Broekweg een kiosk te openen. Men dacht aan een verkoopmogelijkheid aan beide zijden van de kiosk zodat, wanneer het feestterrein niet in gebruik was, consumpties ook aan de straatkant verkrijgbaar waren. Uiteindelijk ging dit plan niet door.

Clubgebouw voor de V.V. Fortuna

De Volksbond heeft tientallen jaren kantines geëxploiteerd bij bedrijven. In Vlaardingen was dit o.a. bij de Lever's Zeepmaatschappij waar dagelijks ca. zeshonderd werknemers gebruik maakten van de kantine. In 1936 nam de V.V. Fortuna nieuwe voetbalvelden in gebruik aan de Parallelweg. Na gesprekken tussen de besturen van de Volksbond en Fortuna werd overeengekomen dat de Volksbond een clubgebouw met hierin een kantine zou plaatsen en gaan exploiteren.



Voor zo'n overeenkomst was toestemming van de Volksbondleden nodig. Tijdens een extra gehouden ledenvergadering op 11 september van datzelfde jaar kon het bestuur een goed onderbouwd plan presenteren waarmee de leden akkoord gingen. De overeenkomst werd voor vijf jaar aangegaan. De bestuursleden Ranshuijsen, Biersteker en Mand gingen een commissie van toezicht vormen namens de Volksbond. Na een gehouden inschrijving werd voor f 2.096,-- de bouw gegund aan de aannemer P. Maarleveld. Het hoofdbestuur leende aan de afdeling een bedrag van f 1.500,-- tegen een rente van 4% met een aflossingstermijn van vijf jaar. Onder grote belangstelling vond op 19 oktober de officiële opening plaats door burgemeester A. van Walsum.²⁵ Bij de hierna gespeelde wedstrijd tussen Fortuna en de Rotterdamse club EDS wonnen de gasten met 2-1. De Volksbondvoorzitter D. van der Ende had voor deze wedstrijd de aftrap verricht. In de bestuursvergadering van 28 september 1943 werd een ingekomen brief behandeld van een lid dat bezwaar maakte tegen de verkoop van het clubgebouw aan de V.V. Fortuna tegen een volgens hem veel te laag bedrag van f 500,--. Het bestuur liet de briefschrijver weten dat het bedrag destijds was overeengekomen met de voetbalvereniging. Overigens was de exploitatie van

de kantine geen succes, want zij leverde steeds een nadelig saldo op.

De Volksbond in de Tweede Wereldoorlog (1940-1945)

Evenals de zaal Excelsior in de Eerste Wereldoorlog benut werd voor de opvang van (Belgische) vluchtelingen door oorlogsgeweld, herhaalde zich dat direct al in het begin van de strijd in 1940. Gedupeerden van het bombardement op Rotterdam op 14 mei werden gehuisvest in Excelsior. Vrij snel daarna kwam het verenigingsleven weer op gang, met o.a. de wekelijkse repetities van de diverse zangkoren. Wel moesten voor de avonduren de nodige verduisteringsmaatregelen genomen worden. Regelmatig werd de zaal Excelsior gevorderd door Duitse militairen voor het houden van hun ontspanningsavonden, waar geen vergoeding tegenover stond. Zo'n avond vormde een gelegenheid voor Jan van Wijk (1923), een jeugdlid van de Geuzenbeweging, om uit de garderobe een revolver mee te nemen. Na de arrestatie van enkele Geuzen gooide hij de revolver in het water. Toch werd Van Wijk even later gevangen genomen en tijdens het beruchte Geuzenproces in februari 1941 tot een tuchthuisstraf van vier jaar veroordeeld. Door zijn jeugdige leeftijd ontkwam hij aan een zwaardere veroordeling. Na op verschillende adressen gevangen te hebben gezeten met de nodige dwangarbeid, volgde in januari 1945 zijn vrijlating en keerde hij naar huis terug.²⁶ Van 1954 tot 1958 zou Van Wijk nog deel uitmaken van de Vlaardingse gemeenteraad voor de C.H.U. (Christelijk Historische Unie). Het vijftigjarig bestaan van de afdeling Vlaarding van de Volksbond tegen Drankmisbruik viel midden in oorlogstijd, namelijk op 4 maart 1942. In de *Nieuwe Vlaardingse Courant* verscheen een vrij groot artikel over een halve eeuw Volksbond in Vlaarding. Het verenigingsleven werd steeds meer ontwricht door allerlei beperkende bepalingen. Voor elke bijeenkomst moest toestemming worden gevraagd bij de autoriteiten. De repetities van de diverse zangkoren in Excelsior gingen in de oorlogsjaren zo lang mogelijk door. Een probleem was dat door de strenge verduisteringsmaatregelen, vooral bij het ontbreken van maanlicht, het niet altijd even veilig was om naar en van Excelsior te gaan. Soms, bij een ingestelde 'spertijd' als een Duitse strafmaatregel voor de bevolking waardoor men zich na acht uur 's avonds niet meer op straat mocht bevinden, waren de repetities zelfs onmogelijk. Van één van de repetities van mevrouw Verhoeff is bekend, dat de deur van het lokaal openging en een paar Duitse militairen kwamen kijken waar het gezang vandaan kwam. De dirigente liet onverstoord doorzingen en na afloop werd door de ongenode toehoorders geapplaudisseerd onder het roepen van "wunderschön, wunderschön" waarna zij tot opluchting van de koorleden vertrokken.²⁷

Direct na de bevrijding werd van de zaal en zaaltjes van Excelsior weer een druk gebruik gemaakt. Verenigingen en organisaties die tijdens de oorlogsjaren noodgedwongen een sluimerend bestaan hadden geleid, of illegaal waren voort-



gegaan, organiseerden nu in alle vrijheid feestavonden voor hun leden. Het leek wel of er geen einde aan het feesten kon komen.

De meest vermeldenswaardige bijeenkomst in die periode vond plaats op 19 juli 1945. De medewerkers van het illegale blad *De Luistervink* kwamen toen bij elkaar voor een feestavond die tevens een afscheidsavond betekende. Het bijzondere op die avond was dat het merendeel van de aanwezigen slechts één andere medewerker kende van het werk voor het tot aan de bevrijding streng verboden blad. De kennismaking op die avond leverde daarom veel verrassingen op. Als aan denken aan die moeilijke periode kregen allen een fraai uitgevoerde oorkonde overhandigd.

Landelijke jaarvergaderingen van het hoofdbestuur

De afdeling Vlaardingen en Vlaardingse-Ambacht was een onderdeel van de Koninklijke Algemene Vereniging Volksbond tegen Drankmisbruik. De jaarlijks te houden vergadering van het hoofdbestuur vond vaak plaats bij een plaatselijke afdeling die dan meestal iets te vieren of te herdenken had. Een aanleiding was er altijd wel te vinden. Het hoofdbestuur en het plaatselijk bestuur en de afgevaardigden van de afdelingen werden altijd ontvangen door het gemeentebestuur van de gemeente waar men te gast was. Tot aan zijn overlijden in 1944 werd het bestuurslid A.H.P. Maarleveld vaak afgevaardigd om de Vlaardingse afdeling te vertegenwoordigen.

Voorafgaand aan zo'n landelijke jaarvergadering ontvingen de afdelingsbesturen een beschrijvingsbrief. Deze bevatte niet alleen de agendapunten, maar ook de voorstellen van het hoofdbestuur om nieuwe hoofdbestuursleden te kiezen uit aangegeven kandidaten. Ook over herbenoemingen werden voorstellen gedaan. Praktisch altijd volgden de afdelingsbesturen de suggesties van het hoofdbestuur, zodat de voorstellen met een hamerslag konden worden afgedaan.

Enkele jaren na de Tweede Wereldoorlog, toen enkele bestuursleden over eigen vervoer beschikten, werd door alle bestuursleden met hun dames aan de jaarvergadering deelgenomen. Bij een dergelijke bijeenkomst was er ook ruimte voor iets minder formeels, met een gemeenschappelijke maaltijd als afsluiting. Zo'n dag was eigenlijk de enige 'beloning' voor het bestuur.²⁸ Ook het Vlaardingse Volksbondbestuur genoot een paar maal de eer om gastheer te zijn voor de landelijke jaarvergadering van het hoofdbestuur, namelijk in 1927, 1947, 1962 en 1978. In 1927 was dit bij het 35-jarig bestaan van de afdeling. Op 19 maart heette de heer A. Knottenbelt, lid van de commissie van toezicht, in de vroege avonduren in de zaal Excelsior het gezelschap welkom. Daarna volgde een ontvangst op het stadhuis door het gemeentebestuur met een toespraak door burgemeester P. Pruis. Deze werd beantwoord door de bondsvoorzitter F.W.J.G. Snijder van Wissekerke. Vervolgens werd de ontvangst voortgezet in de tuin van de Harmonie waar het Symfonieorkest Beethoven de gasten een concert aanbood. De volgende dag werd de jaarvergadering in Excelsior gehouden en na de lunch volgde een boottocht naar Brielle met aldaar

een ontvangst door het gemeentebestuur. Hierna werd een bezoek gebracht aan de St. Catharijnekerk waar een kort orgelspel plaats vond. Na een gemeenschappelijke maaltijd volgde de terugtocht naar Vlaardingen. De *Nieuwe Vlaardingsche Courant* besteedde aan dit bezoek niet minder dan anderhalve pagina. De toespraken van de sprekers en de agendapunten van de vergadering werden bijna volledig weergegeven.²⁹ Precies twintig jaar later, in 1947 toen de afdeling Vlaardingen 55 jaar bestond, was zij wederom gastheer voor de landelijke jaarvergadering van het hoofdbestuur die op 30 juli gehouden werd. Ook nu was er weer een ontvangst door het gemeentebestuur met de pas benoemde burgemeester J. Heusdens en een aansluitende vergadering in Excelsior. Als muzikaal intermezzo traden een kinder- en een dameskoor van Jo Mulder op. Na de lunch volgde, net als twintig jaar geleden, een boottocht naar Brielle met een ontvangst op het stadhuis aldaar. Na de terugtocht volgde een diner in hotel-café De Maas aan het Westerhoofd (waar nu een Chinees-Indisch restaurant is gevestigd). Het 70-jarig bestaan van de afdeling Vlaardingen werd herdacht tijdens de landelijke vergadering op 8 september 1962. Deze bijeenkomst was heel wat eenvoudiger van opzet dan die bij de twee vorige gelegenheden in Vlaardingen. Wel was er een vergadering in Excelsior en daarna een rondrit per autobus door de nieuwe Vlaardingse wijken met een lunch in het Delta-Hotel. Daarna weer per autobus een rondrit door het Westland met een theepauze in het Jagershuis te Hoek van Holland. Ook was er een bezoek aan een druivenkas met druiven eten. Het gemeentebestuur kwam er dit keer in het geheel niet aan te pas.

Toen de dagen van de Vlaardingse Volksbondafdeling in feite al waren geteld, namelijk in 1978, besloot het hoofdbestuur toch nog in Vlaardingen de landelijke vergadering te houden. Het Delta-Hotel was nu echter het vergaderadres. De voorzitter van de afdeling, J. Berkhout, die in 1972 D. van der Ende was opgevolgd, sprak bij deze gelegenheid nog wel het welkomstwoord. Met het verdere programma had hij geen bemoeienis meer.³⁰

De Volksbond en de Vlaardingse Vakantieweken

In 1947 werd op aansporing van het Centraal Werkcomité in Den Haag onder leiding van een eerder gevormde Stichting Vlaardingse Gemeenschap een plaatselijk Centraal Vakantie-Comité opgericht. Dit comité stelde zich ten doel in de vakantietijd gedurende veertien dagen een aantal evenementen te organiseren in en rondom de eigen gemeente. In die naoorlogse tijd was er nog maar weinig sprake van reizen en trekken omdat ons land nog in een wederopbouwperiode verkeerde. Wethouder H.K. van Minnen, voorzitter van de eerdergenoemde stichting, werd ook in dezelfde functie benoemd als voorzitter van het Vakantie-Comité met burgemeester J. Heusdens als ere-voorzitter. Excelsior werd aangewezen als bureau voor het Vakantie-Comité, dat op alle werkdagen, toen ook nog op de zaterdagen, geopend was voor het verkrijgen van inlichtingen over en inschrijvingen voor de te houden

evenementen. In die twee vakantieweken werden er bijeenkomsten gehouden voor alle lagen van de bevolking en voor alle leeftijden. Het is begrijpelijk dat zo iets niet alleen een goede voorbereiding vereiste, maar dat er ook heel wat personen voor nodig waren om alles zo glad mogelijk te laten verlopen. Er werd daarom een beroep gedaan op de besturen van alle Vlaardingse verenigingen om mankracht te leveren voor de organisatie en het toezicht. Bijna alle bestuursleden van de Volksbond gaven zich hiervoor op en zij verleenden vele jaren hun onmisbare medewerking. Vanaf 1956 verhuisde dit bureau naar de Visbank. Tijdens de Vakantieweken van 1949 was er in het Hof een extra attractie met allerlei licht- en geluidseffecten, die duizenden belangstellenden trok van zowel binnen als van ver buiten de stad. Onder de naam Droomland zou dit spektakel een grote bekendheid krijgen. In de voormalige woning van de directeur van de gasfabriek in het Hof, was door de Volksbond een theeschenkerij ingericht. Toen in 1955 tijdens de vakantieweken in het Oranjepark, met een

Het Hof was tijdens de Vakantieweken in 1949 sprookjesachtig verlicht en trok vele duizenden belangstellenden.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)



zogenaamd waterorgel en ook weer in het Hof door allerlei attracties het nodige te bewonderen viel, zorgde de Volksbond voor een horeca-gelegenheid, maar nu in een tent op het gazon bij de (reeds lang verdwenen) muziekkoepeel.

De Watersnoodramp

De zaal Excelsior werd na de Watersnoodramp in 1953 zoals eerder ingeschakeld als noodopvang. Bij deze ramp werden grote delen van zuidwest Nederland overspoeld door vernietigende massa's water als gevolg van diverse dijkdoorbraken. Hierdoor waren veel slachtoffers te betreuren en werd er grote schade aan have en goed aangericht. De zaal Excelsior is toen enige tijd ingeschakeld geweest bij de hulpverlening om als opslagplaats te dienen voor de ingezamelde goederen bestemd voor die bewoners die slechts het vege lijf hadden kunnen redden.



Na het inzamelen in de stad van hulpgoederen voor de slachtoffers van de Watersnoodramp, was de zaal Excelsior enige tijd de verzamelplaats voor deze goederen.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)

Jubilea, met en zonder vieringen

Een organisatie die bijna negentig jaar bestaan heeft, bereikte gedurende die tijd de nodige mijlpalen. Door omstandigheden werden deze niet altijd gevierd. Zowel het 25- als het 50-jarig bestaan viel midden in een oorlogstijd. Over het 35-, 55- en 70-jarig bestaan is al geschreven, omdat deze jubilea herdacht werden tijdens de in Vlaardingen gehouden algemene jaarvergaderingen van het hoofdbestuur. Het 40-jarig jubileum, in 1932, was een geheel plaatselijke gebeurtenis, die op grootse wijze werd gevierd. De bijeenkomst werd geopend met een woord van welkom door voorzitter D. van der Ende, gevolgd door een uitvoerig overzicht over de afgelopen veertig jaren door de secretaris A.H.P. Maarleveld. Hierna voerden diverse afgevaardigden van de vaste Excelsior-huurd

het woord. Een aantal jonge dames van de zangkoren onder leiding van hun dirigente Jo Mulder kwam toen voor het voetlicht met zang en dans. Als jubileumgeschenk bood het Volksbondbestuur aan de zangverenigingen die in Excelsior repetitieruimte huurden een piano aan. Een gezellig samen-zijn besloot het feest.³¹ Aan sommige mijlpalen werd slechts aandacht geschonken tijdens een bestuursvergadering of een jaarvergadering. Van echt vieren lezen we pas weer in 1967 bij het 75-jarig bestaan. We moeten dan niet denken aan een groot opgezette feestavond, maar meer aan een bijeenkomst met een wat feestelijk karakter. De 'driekwarteeuwviering' van de afdeling Vlaardingen vond op 10 maart 1967 plaats. Op de voorafgaande bestuursvergadering merkte bestuurslid Maarleveld op dat hij het voor elkaar heeft dat een gezelschap de gasten op die avond bezig zal houden.³²

De jaren vijftig en zestig

In deze jaren braken grote maatschappelijke en sociale veranderingen in de samenleving door, die het bestaan van verenigingen als de Volksbond tegen Drankmisbruik sterk zouden beïnvloeden. Door de in de omgeving gevestigde nieuwe industrieën ontstond het fenomeen van de continuïteit. Dit betekende o.a. wisselende werktijden, waardoor op geheel andere tijden sprake was van ontspanning. Dit was de tijd dat met steun van de Volksbond in zijn koffiehuis een biljart- en klaverjasclub, een schaak- en een damvereniging werden opgericht. Speciaal voor de dames kwam er een brei- en een handwerkclub. Ook kwam er een bejaardensociëteit tot stand die in een grote behoefte voorzorg, want de ouderen bleven niet meer "achter de geraniums" zitten. Zeer bekend werden de jaarlijkse feestavonden van de bejaardensociëteit en de voor dezelfde groep georganiseerde volledig verzorgde busreis in het voorjaar. In het koffiehuis waren als vanouds de consumpties niet verplicht en men kon alleen voor de gezelligheid of om aanspraak te hebben binnenlopen. Hoogtepunten bleven de Sint Nicolaas- en kerstvieringen voor de 65-plussers, die stevast druk werden bezocht. De jaarverslagen uit die jaren schrijven over succesvolle klaverjasconcoursen voor ouderen, waaraan door ca. tweehonderd personen werd deelgenomen. Behalve het plaatselijke bestuur stelde het hoofdbestuur van de Volksbond hiervoor prijzen beschikbaar.³³

Maar ook buiten Excelsior was de Volksbond actief. Eén van de jaarlijkse hoogtepunten was de kerstuitvoering van de koren van Jo Mulder. Met het oprichten in 1929 van het kinderkoor 'Ons Clubje' had Jo Mulder al een begin gemaakt met haar carrière als dirigente/componiste. Na het gereedkomen van de Stadsgehoorzaal in 1952, werden daar bijna jaarlijks aan het jaareinde sfeervolle avonden gegeven. Deze bijeenkomsten werden geopend en gesloten door de Volksbondvoorzitter Van der Ende, die als eminent spreker hier altijd de juiste woorden wist te vinden. Het batig saldo van die uitvoeringen kwam geheel ten goede aan de kas van de zangkoren, die in de loop van de jaren steeds meer waren uitgebreid. Vanuit het kinderkoor groeide een meisjeskoor en dat werd vervolgens een dames-

koor, met weer later een gemengd koor, met ieder een eigen repertoire. Een ontwikkeling die mogelijk werd gemaakt door de Vlaardingse Volksbondafdeling, die aan dit alles de nodige steun verleende.

Moeilijke tijden breken aan

Vanaf het begin van 1973 werd door het bestuur van de Volksbond serieus gezocht naar vernieuwing van activiteiten en aanpassing van het werk binnen de afdeling Vlaardingen. Hoewel de verhuur van de zaal en de vergader- en repetitieruimten ruimschoots aan de verwachtingen voldeed, werd een grote teruggang van de bejaardenclubs met al hun onderdelen geconstateerd. De oorzaak was ten dele gelegen in het toenemende aantal al of niet gemeentelijke bejaarden- en verzorgingstehuizen die eigen recreatiemogelijkheden boden. Ook de wijkcentra, die vaak dicht bij huis waren gelegen, trokken belangstellenden. De vaste kosten van de lokalen aan de Oosthavenkade keerden elk jaar terug en ook noodzakelijk onderhoud moest van tijd tot tijd plaatsvinden. Zo werd nog een offerte aangevraagd voor een volautomatisch werkende oliestookinrichting, het vernieuwen van het buffet met bijbehorende aanbouwapparatuur en een complete schilder- en opknapbeurt. Slechts het hoogstnoodzakelijke kon worden uitgevoerd.

Twee leden van het hoofdbestuur van de Volksbond bezochten de afdeling en stelden in een memorandum hoe zij dachten over stimulering van het Volksbondwerk. Ook de aanvraag van een gemeentelijke dan wel een provinciale subsidie werd hierin genoemd.³⁴ Het afdelingsbestuur bracht een bezoek aan enkele jeugdcentra in Den Haag en Scheveningen, met het oog op een eventuele navolging in Vlaardingen. Met de dirigente Jo Mulder werd een nieuwe opzet en structuur besproken, met name van de rechtspersoonlijkheid en de bestuursvorm van de zangkoren. Een tweetal personen uit het nieuw te vormen korenbestuur zou voortaan zitting hebben in het afdelingsbestuur. Hierna ontstond een drukke briefwisseling tussen het hoofdbestuur, het afdelingsbestuur en Jo Mulder over de nieuwe opzet en de haalbaarheid ervan. De belangen over en weer waren niet gering. Zo gaf Jo Mulder inmiddels alleen al in Vlaardingen leiding aan negen koren. Mede door het vormen van een vereniging onder de naam Gezamenlijke Koren Jo Mulder, zou getracht worden de dirigente als subsidiabele beroepskracht aan te stellen. Dit laatste met medewerking van het ministerie van CRM. Tijdens de ledenvergadering van 21 april 1975 werden twee dames als afgevaardigden uit het korenbestuur in het bestuur van de Volksbondafdeling gekozen. Na 83 jaar was een einde gekomen aan de mannenhegemonie van het laatstgenoemde bestuur!³⁵

Het eeuwfeest.

Het hoofdbestuur van de Koninklijke Algemene Vereniging Volksbond tegen Drankmisbruik herdacht op 6 september 1975 dat de vereniging honderd jaar geleden was opgericht. Deze mijlpaal vierde men in het Haagse Congresscentrum en

het Vlaardingse Mannenkoor Orpheus ontving het vererende verzoek tijdens die bijeenkomst een muzikaal intermezzo te verzorgen. Toen Jo Mulder hiervan hoorde, uitte zij haar misnoegen in een gesprek met de directeur van de Volksbond en in een brief aan het bestuur van de afdeling Vlaardingen. Zij was van mening dat haar koren hier eerder voor in aanmerking kwamen, gezien de verbondenheid met de Volksbond sinds 1929. Orpheus was ooit wel als een onderafdeling van de Volksbond opgericht en repeteerde nog steeds in Excelsior, maar leidde al heel lang een zelfstandig bestaan. Het bestuur antwoordde dat het zich de gevoelens van Jo Mulder wel kon voorstellen, maar dat het niet het initiatief had genomen tot de uitverkiezing van Orpheus en het dus geen enkele blaam trof.³⁶

Begin van het einde.

Vertoonde het jaarverslag in 1976 al een somber beeld; dat van 1977 was zo mogelijk nog deprimerender. Op een verzoek aan de gemeente Vlaardingen om subsidie werd negatief gereageerd.³⁷ De exploitatie van het zalencomplex en het koffiehuis werd te kostbaar en de verkoop van het complex moest onder ogen worden gezien. Het jaar 1977 was ook het laatste jaar dat alles nog intact bleef, zij het met beperkingen. Op 27 oktober kwam het hoofdbestuur met het bestuur van de afdeling Vlaardingen bijeen om te trachten in een laatste poging te redden wat er nog te redden viel. Het afdelingsbestuur had inmiddels een uitvoerig rapport opgesteld over het wel en wee van de Vlaardingse vestiging van de Volksbond. Bij een onverhoopte sluiting van het complex betreurde men nog het meest dat de beheerder en de huishoudelijke hulp ontslagen moesten worden. In het voorjaar van 1978 was het geen

geheim meer dat de Volksbond er slecht voor stond en met sluiting werd bedreigd. Artikelen in de media met de roep om behoud wisselden elkaar af en op 16 maart 1978 werd zelfs een "Comité voor behoud van het Volkskoffiehuis en de zaal Excelsior" opgericht. In een memo van 6 februari 1978 werd ook nog een plan ontvouwd om voor het Excelsiorcomplex een stichting in het leven te roepen. Deze stichting zou dan als doelstelling hebben het complex blijvend te gebruiken voor de uitoefening van activiteiten in de recreatieve sfeer. De exploitatie en het beheer werden in het memo uitvoerig beschreven. De geschetste oplossing bleek een te wankel basis te zijn om verantwoord verder te gaan. Het baatte alles niet meer en het Volksbondbestuur restte alleen nog maar de handdoek in de ring te gooien. Aan de 23 regelmatige huurders van de zaal Excelsior en de overige repetitieruimten werd meegedeeld dat met ingang van 1 mei 1978 het complex zou worden gesloten. Aan het Gewestelijk Arbeidsbureau werd toestemming gevraagd om beide vaste krachten te ontslaan. Aan Spuybroek Makelaars BV werd opdracht gegeven om voor de panden aan de Oosthavenkade 9, 9a en 10 een koper te vinden.³⁸ Dit lukte vrij snel: het werd de buurman Van Neerbos Beheer BV die in een karakteristiek pand aan de Oosthavenkade 11 verblijf hield en al een regelmatige huurder was voor kantooractiviteiten en allerlei vergaderingen. De koopsom was f 220.000,-- k.k. De koopakte werd op 5 juli 1978 ondertekend door het dagelijks bestuur van de Volksbond afdeling Vlaardingen, dat toen bestond uit voorzitter J. Berkhout, secretaris K.L. Voorbach en penningmeester G.J. Starrenburg.³⁹

Deel van de koopakte waarin het lot van Excelsior bezegeld werd.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)



koopakte

Ondergetekenden

Afdeling Vlaardingen van de "Volksbond tegen Drankmisbruik" te Vlaardingen, in deze vertegenwoordigd door haar
a. voorzitter, de heer J. Berkhout, Lijsterlaan 12 Vlaardingen
b. secretaris, K.L. Voorbach, y. Blankenheimstraat 33 Vlaardingen
c. penningmeester, G.J. Starrenburg, Lijsterlaan 10 Vlaardingen

hierna te noemen verkoper

van Neerbos Beheer B.V., Oosthavenkade 11 te Vlaardingen
in deze vertegenwoordigd door F. van Neerbos

hebben op

5 juli 1978

hierna te noemen koper,

een koopovereenkomst gesloten inzake

Het zalencomplex "Excelsior" met de onder- en bijgelegen grond, staande en gelegen aan de Oosthavenkade nos. 9-9a-10 te Vlaardingen, aldaar kadastraal bekend in sectie B no. 5941, groot 5 are

tegen een koopsom van f

220.000,--

, zegge

---TWEEHONDERDTWINTIGDUIZEND GULDEN---

Tenslotte.

De afdeling Vlaardingen van de Volksbond tegen Drankmisbruik had nu geen reden van bestaan meer en werd omgezet in een correspondentschap; dus een instelling op papier. Het aantal leden van de afdeling was in de afgelopen jaren al teruggelopen tot beneden de vijftig personen, die toch alleen maar uit een zekere gewoonte lid waren gebleven en weinig interesse toonden. Het uit de verkoop van het zalencomplex vrijkomende bedrag werd voor het overgrote deel bestemd voor het hoofdbestuur van de Volksbond. Dit als tegemoetkoming in de tekorten die in de afgelopen jaren op de exploitatie waren geleden. Daarnaast werden verschillende bedragen geschonken aan enkele zorginstellingen en verenigingen met een goed doel. De Mannenzangvereniging Orpheus, die ooit als een onderafdeling van de Volksbond was opgericht en nog steeds in Excelsior repeteerde, ontving een donatie evenals

de Gezamenlijke Koren van Jo Mulder, waarmee nog steeds nauwe banden bestonden. Aan laatstgenoemde werd ook de piano uit Excelsior geschonken voor het nieuw te betrekken repetitielokaal.⁴⁰ Het doek was nu definitief gevallen; slechts de herinnering aan een boeiend verleden bleef over.

Het buitenaanzicht van het zalencomplex met het daarnaast gelegen koffiehuis twee jaar vóór de gedwongen verkoop in 1978. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)



Beheerders.

Niet vergeten mag worden enige aandacht te schenken aan de beheerders die de Volksbondafdeling gediend hebben. Vanaf de eerste tot de laatste dag dat de afdeling over een locatie beschikte, was er een beheerder voor de dagelijkse gang van zaken. Tijdens de openingstijden zorgde deze voor de verkoop van de consumpties en hield toezicht op het gebruik van de ruimten. Van belang was dat de beheerder een vrouw had die hem bij zijn werk hielp en tevens zorgde voor het schoonhouden van de locatie. Toen in 1899 het eigen gebouw aan de Oosthavenkade in gebruik werd genomen, kwam hier ook voor het beheerdersechtpaar woonruimte beschikbaar. De taak van de beheerder werd flink uitgebreid door toevoeging van de zaal Excelsior aan het complex. De beheerder stond in nauw contact met de penningmeester van de afdeling en in overleg voerden zij de administratie van zowel het koffiehuis als van de zaal met vergaderruimten. Opeenvolgende beheerders zijn uit de jaarverslagen en notulen van de bestuursvergaderingen bekend. Hun namen luiden: De Graaf, Den Uil, Baars, Boerdam, Van Loon, De Bruijn, Van der Sloot en Hoogland. Soms werden zij aangenomen via een sollicitatieprocedure, maar het kwam ook voor dat een bestuurslid een geschikte kandidaat voordroeg. In begin 1942 ontstond er een conflict met de beheerder en moest de hulp van de afdeling Rotterdam van de Volksbond worden ingeroepen, met het ontslag van de beheerder als resultaat. Deze gebeurtenis was tevens aanleiding om de exploitatie van het koffiehuis over te dragen aan de Rotterdamse afdeling en die van de zaal Excelsior en de overige ruimten in handen te laten van de afdeling Vlaardingen. Dit laatste met hulp van een nieuw aangestelde beheerder. Deze was maar kort in functie en in 1943 nam het echtpaar De Vries het beheer over. Dit bleek een gelukkige greep te zijn. Ook toen na 1961 De Vries op 51-jarige leeftijd overleed en zijn vrouw N. de Vries-van der Wilt, met hulp van haar zuster, de werkzaamheden voortzette. Eind 1972 kondigde mevrouw De Vries haar vertrek aan bij het bereken van de pensioengerechtigde leeftijd, maar zij gaf te kennen nog enige tijd in dienst te willen blijven om uit te kijken naar een andere woning. Toen deze was gevonden, werd op 24 mei 1974 officieel afscheid van haar genomen tijdens een druk bezochte receptie. Afgevaardigden van enkele tientallen vaste huurders en regelmatige bezoekers namen de moeite mevrouw De Vries nog eenmaal de hand te schudden.



In 1925 vond uitbreiding plaats door toevoeging van een serre. In die vorm zou de zaal Excelsior tot 1978 in gebruik en in herinnering blijven. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)

De dirigente Jo Mulder had voor dit afscheid zelfs een speciaal lied gecomponeerd.⁴¹ Een etentje in het Delta-Hotel met het Volksbondbestuur vormde voor haar het welverdiende sluitstuk van haar Volksbondloopbaan. Per 1 juni 1974 werd een nieuwe beheerder aangesteld, maar deze betrof niet de vrijgekomen woning. Hiermee kwam een eind aan het directe dag- en nachttoezicht op het complex. Ook de openingstijden werden beperkt tot de middag- en avonduren. Voor de zondagochtend werd een uitzondering gemaakt voor een religieuze groepering.⁴² De nieuwe beheerder bleef niet lang in dienst en begin 1975 werd A. van der Roest voor deze functie aangenomen. Deze kwam weliswaar niet uit de horecawereld, maar wist zich binnen korte tijd goed in te werken en vervulde zijn taak tot tevredenheid. Aan zijn dienstverband kwam een eind, evenals aan dat van de huishoudelijke hulp, na de sluiting van het Volksbondcomplex per 1 mei 1978.⁴³

Bijzondere bestuursleden.

Tientallen bestuursleden hebben zich tijdens het bestaan van de Vlaardingse afdeling van de Volksbond tegen Drankmisbruik ingezet om de doelstellingen te verwezenlijken. Vooral op het dagelijks bestuur werd een zware wissel getrokken. Zonder de anderen te kort te willen doen, noemen we enkele personen die er toch wel uit sprongen. Ook de betrokkenheid van een enkele familie viel op.

Om te beginnen was er S.A. Maarleveld (1860-1922), bestuurslid sinds 1907. In de functie van secretaris zorgde hij voor de correspondentie, de notulen van de vergaderingen en de jaarverslagen. Na zijn overlijden nam zijn broer A.H.P. Maarleveld (1873-1944) zijn taak als secretaris over. Van hem is bekend dat hij zijn leven lang gewijd heeft aan het maatschappelijke en culturele leven in Vlaarding op uiteenlopende gebieden. In 1949 kwam A. Maarleveld (1895-1987) in het bestuur; een neef van de eerder genoemde gebroeders Maarleveld. Hij werd o.a. belast met het toezicht op het onderhoud van het Excelsiorcomplex. Toen penningmeester A.G.W. Smulders in 1963 plotseling overleed, na meer dan dertig jaar de penningen van de afdeling te hebben beheerd, nam A. Maarleveld van de ene op de andere dag de functie tijdelijk over, in afwachting van de benoeming van een nieuwe penningmeester. In 1974 stelde hij zich niet meer voor een bestuursfunctie beschikbaar.

Vrijwel direct nadat D. van der Ende (1902-1975) in 1932 tot bestuurslid was gekozen, volgde zijn benoeming tot voorzitter van de afdeling. Meer dan veertig jaar zou hij de voorzittershamer hanteren, een unicum in de geschiedenis van de Volksbond. Van der Ende was niet alleen een voorzitter pur sang, maar bovendien, zoals reeds eerder gememoreerd, een eminent spreker, wat bij verschillende gelegenheden tot uiting kwam. Zo'n gelegenheid was zeker de kerstuitvoering van de koren van "juffrouw Jo", zoals Van der Ende Jo Mulder steevast noemde, die in de Stadsgehoorzaal of Harmonie jaarlijks werd gehouden. Het openen en sluiten van die uitvoeringen werd door hem gedaan met welgekozen woorden, waarbij aan de dirigente en begeleidende pianiste passende attenties werden overhandigd. Voor het gezin van Van der Ende waren de weken die aan de kerstuitvoering vooraf gingen hectische tijden, want zowel de kaartverkoop als de plaatsreservering voor de genodigden vond ten huize van Van der Ende plaats. Niet onvermeld mogen blijven zijn bemoeienissen met de versieringen van het toneel bij de kerstuitvoeringen en de zorg dat er een speciale concertvleugel kwam. Omdat Van der Ende



Dirk van der Ende (1902-1975).

Meer dan veertig jaar voorzitter van het Volksbondbestuur en erelid van het hoofdbestuur van de Volksbond tegen Drankmisbruik.
(Familiearchief Annie Dunweg-Van der Ende.)

over vele contacten beschikte op maatschappelijk, cultureel en kerkelijk gebied, kwam het soms voor dat hij in aanraking kwam met personen die er over bepaalde zaken een afwijkende mening op na hielden. Door zijn diplomatiek optreden wist hij echter steeds de ontstane plooiën glad te strijken. Zijn benoeming tot lid van het hoofdbestuur van de Volksbond was dan ook een terechte erkenning van zijn inzet voor het Volksbondwerk. Na zijn afscheid van het hoofdbestuur werd hij tot erelid benoemd.⁴⁴

Jo Mulder (1912-2000).

Ruim vijftig jaar was de naam Jo Mulder nauw verbonden aan de afdeling Vlaardingen van de Volksbond tegen Drankmisbruik. Aan die verbondenheid is het te danken dat beide namen een begrip werden, niet alleen in Vlaardingen, maar ook ver daarbuiten.

Johanna H.G. Mulder, toonkunstenares, werd geboren op 28 september 1912 in Middelburg. Als veertienjarige schreef zij al enkele verhaaltjes voor de jeugd, die in een dagblad werden geplaatst. Toch zou de muziek, vooral het componeren en dirigeren, haar verdere leven in beslag nemen, hoewel zij eerst ambitie had om onderwijzeres te worden. In 1929 schreef zij een toneelstukje, gevolgd door een kinderoperette. De liedjes werden getoonzet door haar muziklerares Katharina Verhoeff-Torn. Beide stukken werden opgevoerd en het eerste meisjeskoor, 'Ons Clubje', kwam tot stand. Om zich verder te bekwamen, studeerde zij piano- en muziektheorie, koordirectie, zang-, bewegings- en compositieleer bij befaamde docenten. In opeenvolgende jaren kwamen talrijke composities en kinderoperettes tot stand.

In maart 1979 was het vijftig jaar geleden dat Jo Mulder haar eerste uitvoering gaf met bovengenoemde kinderoperette. Ter gelegenheid daarvan werd haar door het bestuur van de al enige tijd eerder gevormde Gezamenlijke Koren Jo Mulder een receptie aangeboden. Pas in 1983 nam zij afscheid van de Gezamenlijke Koren Jo Mulder met een concert in de Stadsgesloerzaal. Bij die gelegenheid ontving zij de Gouden Speld van het hoofdbestuur van de Volksbond tegen Drankmisbruik. Met het Gemengd Ensemble Marcato ging zij echter nog door tot in april 1994.

In april 1966 werd Jo Mulder koninklijk onderscheiden met de gouden eremedaille, behorend bij de Orde van Oranje Nassau. Naast de eerdergenoemde Gouden Speld werd haar, bij besluit van de Culturele Raad Vlaardingen, in 1991 het Waarderings-teken d'Akerboom toegekend en in 1992 ontving zij de Penning van Bijzondere Verdiensten van de gemeente Den Haag. In 2000 werd namens de familie en koorleden het overlijden van Jo Mulder op 24 januari in haar woonplaats Den Haag bekend gemaakt. Een afscheidsdienst in de Haagse Remonstrantse kerk werd gevolgd door een plechtigheid in de aula van het crematorium Nieuw Eykenduynen.



Johanna Harmina Gerdina Mulder (1912-2000).

Een veelzijdige toonkunstenares.

(Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)

De vlag van het in 1983 opgeheven kinderkoor 'Ons Clubje', die bij het eerste lustrum door het bestuur van de Volksbond afdeling Vlaardingen was geschonken, werd in december 2005 toegevoegd aan de vaandel- en vlaggencollectie van het Vlaardings Museum.



Noten

¹ Belangrijke gegevens werden niet alleen verkregen in het Stadsarchief maar ook van personen of hun nabestaanden die dichtbij de afdeling en/of Excelsior hebben gestaan. Alle informanten zeg ik hartelijk dank.

² *Nieuwe Vlaardingsche Courant* (hierna te noemen NVC), 5 december 1891

³ *Historisch Jaarboek Vlaardingen 1984*, blz. 65-88.

⁴ P. van Dusseldorp A.Mzn., industrieel, A. Knottenbelt, notaris, C.A. van Büüren van Heijst, koopman en reder.

⁵ Stadsarchief Vlaardingen (hierna te noemen SAV), overzicht uit de archiefbibliotheek VII-C-358.

⁶ NVC, 19 juli 1893.

⁷ SAV, archiefnr. 165, inv. 1, Jaarverslag 1893.

⁸ NVC, 4 mei 1898.

⁹ NVC, 2 juli 1898.

¹⁰ SAV, Feestnummer Volksbond 1875-1900, VII-C-362.

¹¹ NVC, 21 juli 1900.

¹² SAV, archiefnr. 165, inv. 1-3.

¹³ *Historisch Jaarboek Vlaardingen 1979*, blz. 83-110.

¹⁴ Vriendelijke mededeling van Herman Schaar.

¹⁵ Kees Verhulst en Cor Maat, *70 Jaar Brandweer lief en leed*.

¹⁶ Ton Stolk, *Katharina Verhoeff-Torn een bevlogen dirigente*.

¹⁷ Notulen ledenvergadering, 17 maart 1921.

¹⁸ SAV, archief commissie tot huisvesting van Belgische vluchtelingen 1914, inv. nr. 1.

¹⁹ Kroniek Drukkerij Van Dooren 1914, blz. 5.

²⁰ Vriendelijke mededeling van zijn dochter Mar Kruithof-van 't Woudt.

²¹ Notulen ledenvergadering 14 september 1925.

²² Gijsbert van der Toorn, Terugkeer naar Dieppe uit 'Vertel mij wat van Scheveningen' van Spaans en v.d. Toorn, 1998.

²³ SAV, archiefbibliotheek VII-C-12.

²⁴ Notulen bestuursvergadering 7 april 1932.

²⁵ NVC, 19 oktober 1936.

²⁶ Drs. Klaas Kornaat, *De schok van het onbekende*, blz. 98 en 99.

²⁷ Vriendelijke mededeling van haar dochter Janka Verhoeff.

²⁸ Van horen zeggen door de auteur.

²⁹ NVC, 22 juli 1927.

³⁰ SAV, archiefnr. 165, inv. nr. 15.

³¹ NVC, 8 maart 1932.

³² Notulen bestuursvergadering 19 januari 1967.

³³ Zie 30.

³⁴ Zie 30.

³⁵ Zie 30.

³⁶ Zie 30.

³⁷ Zie 30.

³⁸ Zie 30.

³⁹ Zie 30.

⁴⁰ Zie 30.

⁴¹ Zie 30.

⁴² Zie 30.

⁴³ Zie 30.

⁴⁴ Vriendelijke mededeling van zijn dochter Annie Dunweg-van der Ende.

Vlaardings Jeugd- en kinderkoor tijdens het Internationale muziek- en zangfestival in Llangollen in het Engelse Wales in 1969. In het midden de dirigente Jo Mulder; geheel links pianiste Ria Korpershoek. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)

De terug gevonden vlag van Ons Clubje werd in december 2005 in aanwezigheid van drie generaties koorleden geschonken aan de vlaggen- en vaandelcollectie van het Vlaardings Museum. (Foto: Roger van der Kraan.)